

Мисак О. І.

*Вінницький соціально-економічний інститут, Університету «Україна»,
старший викладач кафедри правознавства*

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Юридична відповідальність – одна з очевидних проблем сучасного права, що постійно досліджується та не втрачає свого значення. Актуальність теми обумовлена наявністю низки питань, що виникають у наслідок прагнення чітко визначити один з найбільш ефективних механізмів забезпечення правомірної поведінки суб'єктів права. Проблема юридичної відповідальності існує давно й широко висвітлюється в науковій літературі, однак вчені – дослідники теорії держави та права, різних галузевих наук й досі не в змозі виробити єдине бачення певних аспектів, що викликає багато труднощів у визначенні понятійного апарату, з'ясуванні змісту, чіткого визначення видів юридичної відповідальності, тощо.

Деякі аспекти юридичної відповідальності були висвітлені в працях таких фахівців як С.С. Алексеев, С.М. Братусь, В.А. Василенко, Д.А. Ліпінський, М.С. Малєин, О.Г. Мурашин, І.І. Лукашук, О.Ф. Скакун. Наукові праці зазначених вчених є значним внеском у науку, однак не повністю вичерпали всі суттєві питання вказаної проблематики.

Зауважимо, що в сучасній юридичній науці не спостерігається єдиних поглядів щодо термінологічної чіткості та розуміння юридичної відповідальності. Як правова категорія, юридична відповідальність характеризується багатоаспектністю. Зміст юридичної відповідальності як правового феномену перебуває у певній динаміці, що пояснюється, зокрема, зростанням значення людини, особи, громадянина в суспільному житті, адже певною мірою, розширилися межі свободи. Саме за таких умов посилюється значення самоконтролю, можливість оцінювати свої дії, усвідомлювати міру відповідальності. За умови розширення меж свободи, як наслідок, має відповідно збільшуватись міра відповідальності [1, с.208].

Відповідальність – це реакція на вибір. Вибір є тільки там, де є свобода. Проблема свободи тісно пов'язана з проблемою відповідальності і навпаки. Сенс відповідальності не може бути повно і правильно зрозумілий без розкриття змісту свободи. У правовій державі, де гарантуються, захищаються загально правові цінності, закон, має відповідати праву як мірі загальної та юридично рівної для всіх свободи. Така свобода для людини, громадянина повинна виражатись через постулат: «дозволено все, що не заборонено законом». Поза межами заборони кожен може діяти у відповідності до своїх інтересів, не побоюючись покарання та втручання держави у особисту свободу і життя [2, с. 23].

Однак, незважаючи на зростання ролі юридичної відповідальності остаточно не сформульованого єдиного підходу щодо цієї правової категорії, юристами розглядається негативна (ретроспективна відповідальність), тобто відповідальність за минуле та позитивна відповідальність (перспективна), що передбачає позитивну, суспільно-корисну поведінку, яка не суперечить правовим нормам.

Дослідження юридичної відповідальності необхідно починати з характеристики позитивного аспекту, з'ясування ознак, змісту і лише після цього перейти до розгляду негативного аспекту юридичної відповідальності. Адже реалізація позитивної відповідальності починається з моменту закріплення її в нормативно-правовому акті чи міжнародному договорі. Зміст позитивної відповідальності полягає у формуванні правомірної поведінки, профілактиці та недопущенні правопорушень, а не виключно в покаранні.

Юридична відповідальність (негативна, ретроспективна) визначається як міра державного примусу, що ґрунтується саме на покаранні, осуді поведінки правопорушника, та тягне за собою негативні наслідки у формі обмежень особистого, майнового чи іншого характеру. У юридичній літературі існує чимало думок щодо юридичної відповідальності в її ретроспективному сенсі. Визначення В. А. Васильєва яскраво ілюструє позицію прихильників теорії негативної юридичної відповідальності – це обов'язок правопорушника зазнавати наслідки власної протиправної поведінки – позбавлення або

обмеження у певних життєвих благах [3, с.88]. Через негативний аспект реалізується юридична відповідальність пов'язана з правопорушенням що відбулось, яка тягне за собою негативні наслідки для правопорушення. Юридична відповідальність, підкреслює С.М. Братусь, – це не сам по собі акт примусу, а опосередковане ним виконання обов'язку. Це її виконання в стані примусу [4, с.103]. Тобто юридична відповідальність пов'язується лише з правопорушенням. Однак, покарання не маючи безпосереднього зв'язку зі свободою, перестало задовольняти вимоги вільної особистості.

Правовий характер юридичної відповідальності не потрібно сприймати лише як наслідок правопорушення, що тягне за собою покарання. Якщо у суспільстві зростає відповідальна правомірна поведінка учасників правовідносин, відповідно зменшується потреба застосування державного примусу за скоєні правопорушення, що безперечно буде відобразитись на зменшення фіскального навантаження та позитивно впливатиме на всі аспекти розвитку держави та суспільства в цілому. Однак невіглаством було б стверджувати, що всі суб'єкти правовідносин будуть дотримуватись норм права виходячи з поваги до закону. Тому традиційний підхід до цього поняття в певній мірі зберігає свої позиції. Це зумовлено й тим, що число правопорушень не зменшується, як з точки зору національного законодавства так і в зв'язку з порушеннями міжнародного права.

Динаміка розвитку сучасного правовідношення, глобалізаційні процеси, призвели до збільшення числа прихильників сприйняття юридичної відповідальності у єдності негативного та позитивного підходу, за якого ці два аспекти тісно пов'язані між собою, чим вищий рівень відповідальності у позитивному сенсі тим краще дотримання правові норми і тим менше застосовується негативна юридична відповідальність. Очевидний логічний зв'язок між перспективною і ретроспективною відповідальністю. Єдність цілей визначає взаємодією негативних та позитивних аспектів юридичної відповідальності. На нашу думку цей підхід є найбільш привабливим, оскільки дає змогу досить повно з'ясувати сутність юридичної відповідальності. Д.А. Ліпінський, вказує що юридична відповідальність це правове явище, що має

позитивну і негативну форми реалізації, а кожна з названих концепцій юридичної відповідальності підкреслює одну з її граней, не відображаючи всієї складності даного феномена [4, с.19]. Суть такого твердження не тільки в термінології, а й у визначенні відповідальності як цілісного явища з різними формами прояву.

Теорія права, безумовно впливає на дослідження юридичної відповідальності, однак юридична відповідальність повинна стати доступним, зрозумілим та надійним засобом впливу як на особу, так і на державу, завдяки чому має встановлюватись, зміцнюватись, утверджуватись законність, верховенство права та дотримуватись права і свободи людини і громадянина.

Список використаних джерел

1. Матузов Н.И. Правовая система и личность. / Н.И. Матузов – Саратов: Издательство Саратовского института. – 1987. – 294 с.
2. Малейн Н.С. Современные проблемы юридической науки // Государство и право. – 1994. – №6 – С. 23-32 .
3. Васильев А.В. Теория права и государства: курс лекций / А.В. Васильев – Москва: РАГС. – 2001. – 184 с.
4. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность (Очерк теории) /Братусь С.Н. – Москва: Юридическая литература. – 1976. – 216 с.
5. Липинский Д. А. Позитивная юридическая ответственность и поощрительные санкции: проблемы взаимосвязи / Д. А. Липинский // Право и политика. – 2008. – №1. – С.19-26.